

Jan HRUBECKÝ – Jiří VANĚČEK, *Boj v těžkém opevnění. O osádkách pevností a jejich činnosti v míru i v boji*, Olomouc, Ing. Jiří Vaněček 2024, 304 s. ISBN 978-80-11-04390-2.

V posledních letech s určitou pravidelností vycházejí odborné i populárně naučné publikace věnující se výstavbě opevnění v Československé republice. Zpravidla se jedná o tradičně pojímaný způsob uchopení československého opevnění v technické a stavební perspektivě. V centru pozornosti těchto prací pak stojí vedle průběhu výstavby jednotlivých objektů a stavebních úseků zbrojní a běžné vybavení každého objektu, případně stav před jeho dokončením, či následná připravenost v době vrcholící mezinárodní bezpečnostní situace roku 1938. Tradičně, avšak ne příliš hojně, se československé opevnění odráží v dobových vzpomínkách jednotlivých aktérů, kteří se přímo či nepřímo na jeho výstavbě v druhé polovině 30. let nějak podíleli.¹ Zcela výjimečně se pak můžeme setkat s odlišným pojetím, například z pohledu antropologického. S celým tímto odvážným a úctyhodným projektem byla spojena také problematika státní spolehlivosti, tedy jaké stavební společnosti, drobné a větší podnikatelské firmy, stavební dělníci a dodavatelé mohli na výstavbě participovat nebo dodávat vojenské správě své služby či materiál. Můžeme si položit také otázku, jaké bylo národnostní složení zaměstnanců stavebních firem s ohledem na jejich státní spolehlivost, když nebylo tajemstvím, že tyto vojenské stavební počiny hodlala prvorepubliková vláda využít ke snížení nezaměstnanosti a poskytnutí nových podnikatelských příležitostí ve stále neuspokojivé hospodářské situaci. Popřípadě jakým způsobem byl „val na obranu republiky“ reflektován politickou reprezentací, tiskem a československou společností. Předkládaná publikace si sice neklade všechny výše zmíněné otázky, na druhou stranu se pokouší v porovnání s jinými pracemi komplementárně uchopit téma meziválečného opevnění Československé republiky jak z hlediska samotného budování jednotlivých železobetonových objektů, přes organizaci vojenských hraničářských jednotek a jejich výzbroje, tak přes každodenní život osádek stálého opevnění v době míru či zvýšeného nebezpečí.

Autoři uvedené publikace rozdělili vcelku smysluplně výstavbu objektů těžkého opevnění do několika kapitol. Hned v úvodní kapitole uvádějí čtenáře do situace Československé republiky 30. let 20. století a zasazují ji do mezinárodních souvislostí. Pozornost je věnována tedy nejenom sousedním zemím demokratické republiky, ale také vlivným a viditelným aktérům na poli mezinárodní diplomacie. Jedná se skutečně jen o jakési uvedení do tehdejší evropské zahraničně-politické konstelace, na níž reaguje československá vláda

1 Výběrově Ladan LÁŠEK, *Strážci Orlických hor 1938*, Praha 2021; Ludvík KREJČÍ, *Já se generálem nenarodil. Z písemností hlavního velitele čs. armády nejen o roce 1938*, Praha 2018; František FARA, *Četnické vzpomínky*, Praha 2002.

po dohodě s hlavními vojenskými představiteli rozhodnutím, že přistoupí k výstavbě svého pohraničního opevnění jako jedné z následně několika dalších kroků reagujících na zostrující se vývoj středoevropských mezinárodních vztahů.

Druhá část publikace se věnuje přípravám opevnění k boji. Hned v úvodu se dozvídáme o poněkud přehlížené, avšak velmi důležité vojenské misi plukovníka Karla Lukase do Francie na stáž k francouzským pevnostním jednotkám, neboť jak je známo, československé stálé opevnění vycházelo do značné míry z francouzského, i když jej českoslovenští vojenští inženýři uzpůsobovali podle domácích podmínek (finance, surovinové zdroje či přírodní podmínky). Poté autoři představují velmi krátce typologii objektů těžkého opevnění, jen co by čtenáře uvedli rozmanitost pevnostní architektury. Typologii a odborné terminologii vztahující se nejen k československému opevnění byla totiž věnována doslova vyčerpávající pozornost a opakováním již mnohokrát uvedeného by autoři plnili stránky své publikace lehce dohledatelnými informacemi.² Následující druhá část této kapitoly uvádí čtenáře do geneze hraničářských útvarů, tedy těch vojenských jednotek, které se měly po stavebním dokončení jednotlivých objektů stálého opevnění stát jejími osádkami. Rozhodnutí o výstavbě stálého opevnění totiž postavilo vojenskou správu před nový problém, a to jak koncepčně vyřešit jeho obsluhu a personál, neboť těžké opevnění vyžadovalo vytvořit zcela novou kategorii speciálně vycvičených útvarů (zbraňové systémy, nároky na profesní vybavenost a připravenost podle aktuálního rozsahu zajištění hranic a místa předpokládaného útoku). Prvním krokem ke zřízení regulérních specializovaných pevnostních útvarů bylo zjara 1936 vytvoření strážních praporů coby přechodných jednotek, jejichž mužstvo, jak již z názvu vyplývá, plnilo během výstavby železobetonových objektů stálého opevnění a po jejich dokončení zejména strážní službu v bezprostředním okolí a kontrolovalo taktéž personál stavební firmy a dalších dodavatelů pohybujících se na staveništi. Průběh a podoba výstavby československého opevnění byla kontinuálně v centru pozornosti nepřátelských výzvědných aktivit.³

2 Výběrem uvádíme Eduard STEHLÍK a kol., *Lexikon těžkých objektů československého opevnění z let 1935–1938*, Dvůr Králové nad Labem 2010²; Vladimír ČTVERÁK – Tomáš DURDÍK – Vladimír KUPKA a kol., *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2010²; Zdeněk KOMANEC – Michal PRÁŠIL, *Tvrze československého opevnění 1935–1938*, Brno 2001; Emil TROJAN, *Betonová hranice. II. díl. Československé pohraniční opevnění 1935–1938*, Ústí nad Orlicí 2001.

3 Na špionáže a diversní akce určité části sudetoněmeckého obyvatelstva ve prospěch nacistického Německa upozorňují příslušníci hraničářských jednotek, četnictva, finanční stráže a jednotek Stráže obrany státu, stejně jako příslušníci vojenské správy a zpravodajského oddělení ve svých pamětech František BAUER – Martin VAŇOUREK, *Hraničáři od Zbečnicku*, Mohelnice 2014, s. 16; Josef FETKA, *Československá válečná armáda 1918–1939*, Praha 2015, s. 60; František MORAVEC, *Špion, jemuž nevěřili*, Voznice 2014, s. 149; Ladislav ČERMÁK – Jan LAKOSIL – Tomáš SVOBODA, *Souboj bez vítěze. Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938*, Praha 2011, s. 14.

Určité výhrady bychom však mohli mít k tvrzení autorů, že „další tříštění omezených zdrojů představovala i politicky nařízená stavba nesouvislých uzávěrů těžkých opevnění v západních Čechách, jejichž strategická hodnota bez podpory tvrzí byla diskutabilní.“⁴ Připomenout si musíme hned několik podstatných, avšak obecně málo zdůrazňovaných skutečností. Celý stavební počínající v počáteční fázi zadržet nepřítele na hranicích státu, aby mimo jiné poskytl branné moci čas potřebný k dokončení všeobecné mobilizace a k zaujetí obranné sestavy, počítal minimálně s jedním desetiletím stavebních prací, než by republika disponovala optimálním opevněním svých hranic. Konečný program, vypracovaný divizním generálem Karlem Husárkem v listopadu 1937, počítal s dokončením veškerých opevňovacích prací počátkem 50. let.⁵ Je proto dosti zavádějící hodnotit efektivitu jednotlivých stavebních úseků, jejich stavební dokončení či rozbudování v předvečer mnichovských událostí, neboť je Mnichovská dohoda přerušila někde v přípravné, někde v rozpracované a někde sice ve stavebně dokončené fázi, avšak ještě bez výzbroje a vnitřního vybavení. Nesmíme také zapomenout, že mezinárodní události a stupňující napětí měnily vojenské správě priority v budování jednotlivých stavebních úseků podle stupně naléhavosti. Po březnovém obsazení sousedního Rakouska se na jihu Československa najednou objevila nová hranice s nacistickým Německem a její doposud nedostatečné nebo neexistující opevnění rázem umožňovalo nepříteli již dobudované opevnění na severních hranicích republiky jednoduše obejít. Narychlo se tedy pozornost upínala na jižní hranici na Moravě. Za třetí, od výstavby opevnění si též československá vláda slibovala větší objem stavebních a podnikatelských příležitostí pro tamější obyvatele. Přicházející nové státní zakázky do pohraničí přinášely pracovní příležitosti pro místní dělnictvo a místní podnikatele.⁶ A kdybychom i po dokončení určitého stavebního úseku sestávajícího z objektů lehkého či těžkého opevnění diskutovali s vážnými pochybnostmi o jeho strategické hodnotě, nesmíme zapomenout na morální a psychologickou rovinu, tedy na vůli Československa bránit celou republiku v případě napadení bez ohledu na výsledky voleb nebo národnostní složení toho či onoho regionu. Budované opevnění v západních Čechách mělo demonstrovat vůli bránit i ty příslušníky německé menšiny, jejichž loajalita byla i přes různé výhrady k vnitropolitickému uspořádání věrna republice, tudíž byli příslušníky německých státotvorných stran, a kteří

4 J. HRUBECKÝ – J. VANĚČEK, *Boj v těžkém opevnění*, s. 36.

5 Vladimír HUSÁREK – Pavel ŠRÁMEK, *Divizní generál Karel Husárek. Stratég československé armády*, Brno 2014, s. 16.

6 Státní instituce měly podle zákona zprostředkovávající a najímající stavební dělníky a zaměstnance ze sice prověřeného, avšak místního dělnictva. Na případný protekcionismus jedné skupiny dělnictva na úkor jiné, například místní, upozorňovali na půdě parlamentu v rámci interpelací někteří českoslovenští poslanci a senátoři. O zprostředkovávání práce dále: Vládní nařízení číslo 217 ze dne 9. července 1936 o zprostředkování práce. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, roč. 1936, č. 54, s. 716.

chtěli vyřešit postavení své menšiny ve státě bez ztotožnění se s myšlenkami henleinovců a nacistů. I tyto parametry proto musíme mít na paměti, pokoušíme-li se zhodnocovat nejenom československé opevnění jako takové, ale také každý jeho stavební úsek se svými leckdy jedinečnými specifiky.

Třetí kapitola je zaměřena na praktické využití jednotlivých železobetonových objektů a obsluhu vnitřního vybavení, zejména zbraňových prvků. V ní se čtenář dozvídá o veškerých přípravách na střet s nepřátelskými jednotkami v opevněném postavení, stejně jako způsoby a průběh vedení boje jednotlivých objektů těžkého opevnění, přes přípravu a boje pevnostních útvarů, až po obsluhu a údržbu hlavních a vedlejších, pomocných zbraní ve střeleckých místnostech. Poslední kapitoly byly autory koncipovány v čistě antropologickém pojetí, tedy na běžný, každodenní život v pěchotním srubu během posledního roku existence prvorepublikového Československa. Čtenář si tak dovede lépe představit, jak trávila osádka takového srubu svůj volný čas, jak vypadal denní rozvrh členů pevnostního útvaru, jaká byla morálka mužstva v průběhu roku 1938 během obsazování stavebně dokončených a případně i s vnitřním vybavením zařízených objektů československého opevnění a jak se následně jejich morálka v osudových okamžicích nejprve květnových, posléze zářijových krizových událostí promítla do vůle bránit svoji demokratickou republiku.

Budeme-li chtít zhodnotit uvedenou publikaci, pak je rozhodně její kladnou stránkou snaha komplexně nastínit běžný život a nasazení jednotek jednotlivých útvarů před a po hrozícím vypuknutí ozbrojeného konfliktu s nacistickým Německem a jeho spojenci. Dále bychom vyzdvihli také snahu o rámcovou komparaci francouzského a československého řešení. Zmínit bychom měli také, že se autoři mnohem více než v jiné obdobně zaměřené publikaci o stálém československém opevnění zaměřili na strážní prapory a hraničářské pluky jako takové, zejména na jejich vznik, genezi a úkoly v podobě každodenních povinností. Je nutné upozornit na skutečnost, že oba útvary byly bytostně spojeny se vznikem a výstavbou pohraničního opevnění, sama vojenská správa se sice mohla inspirovat u tradičních spojenců (zejména Francie a její organizace pevnostních útvarů při budování dnes legendární Maginotovy linie), ovšem i tak museli vojenští odborníci neustále přihlížet na jedinečnost a specifické podmínky československé krajiny, komplikovaných hranic, rozložení branné moci či materiálních a lidských zdrojů. Také lze vedle komplexního a plastického představení opevnění vyzdvihnout snahu o poukázání na klady a nedostatky jednotlivých stavebních úseků v době probíhajících mnichovských událostí ze strany velitelů a členů osady.

Na druhou stranu je citelným nedostatkem uvedené publikace množství hrubek, překlepů, přebývajících či chybějících čárek u složitějších větných konstrukcí a stylistických chyb, které se vyskytují napříč celou prací. Souvětí jsou na řadě míst popletená, není v nich jasný

podmět, případně chybí přísudek.⁷ Celkově proto textová část působí na čtenáře poněkud uspěchaně, jako by autorům před vydáním nezbyl dostatek času na závěrečné revize. Stojí také za zvážení, zdali bohatě věnovaná pozornost některým aspektům československého opevnění není spíše k neprospěchu a nezahluje text zbytnými podrobnostmi. Příkladem by mohla být kapitola upínající pozornost k vystavěnému cvičnému pevnostnímu objektu na cílové ploše Jordán, u něhož a v němž prováděly vojenské speciální jednotky zkoušky různých zbraní, zkoušky spojení, ventilace, strojního zařízení, elektroinstalace a podobně. V zásadě se však autorům i přes uvedené nedostatky či připomínky, jež nemají vážnější vliv na obsah, podařilo uchopit již tolikrát zpracované a populární téma výstavby prvorepublikového opevnění z jiné perspektivy a tím přispět k jeho hlubšímu poznání a porozumění.

Mgr. Leoš Kopka

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,
Univerzita Pardubice
kopkaleos@seznam.cz

⁷ Příkladem uvádíme strany 133, 149, 220.